

עידן המועדים

ניסן, הכנות לפסח, ליל הסדר וימי העומר (תשפ"ב)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים סליט"א (02-5324067)

השנה פסח חל בשבת תשע"ט, ויחול כן גם בשנת תשפ"ט

חודש ניסן

א. תחננו – בכל חודש ניסן אין אומרים וידי ונפילת אפיים, מפני שכל החודש הוא ימי גאולה ושמחה לישראל. וכן אין מספידים בו ואין אומרים צידוק הדין [אבל "השכבה" מותר] (ש"ע ורמ"א תכט, ב ומו"ב ז, ב וה"א). השנה שראש חודש ניסן חל בשבת, מוציאים שלושה ספרי תורה (לפרשת השבוע, קריאת ראש חודש, פרשת החודש) (רמב"ם תפלה יג, כג; חז"ע פורים, יט).

ב. בית העלמין – יש נוהגים ללכת לבית-הקברות בערב ראש חודש ניסן, נוסף על יום פקודת השנה (גשר החיים כט, ד). - ואם חל יום השנה בחודש ניסן מותר ללכת לבית-קברות, אם נזהרים שלא להספיד את המת ושלא לבוא לידי בכי [ואם בוכים, יקדימו לעלות]. ואם חל יום השבעה בחודש ניסן, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר הקרובים, מותר להם לעלות לקבר. אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר חודש ניסן (ילקו"י אבלות נ, כז). ומותר לעלות על קברי צדיקים (ה'ל' תגים יט, טג).

ג. קמחא דפסחא – מנהג ישראל לתרום קמחא דפסחא לעניים עבור צרכי החג (רמ"א תכט, א ומו"ב ד, ו). וכתב רבינו הרמב"ם (יר"ט ו, יח): וכשהוא אוכל ושותה בחג, חייב להאכיל לגר ליתום ולאמנה עם שאר העניים האומללים. אבל מי שנועל דלתות חצירו, ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ושמחה כזו קלון היא. ע"כ.

ד. ברכת האילנות – היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאים פרחים, מברך: "ברוך... שלא חָסַר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות לְיִהְיֹנּוּ בהם בני אדם" (ש"ע רכז, א). וגם הנשים מברכות ברכת האילנות (י). והזרזים מקדימים למצוות, ללכת ולברך בראש חודש ניסן [גם השנה שראש חודש חל בשבת (כא)]. – מברכים ברכת האילנות רק על אילני מאכל, אבל על אילני סרק שאינם מוציאים פירות, אין לברך (מו"ב ב, יא). ויש לברך לכל הפחות על שני אילנות, אף על פי שהם ממין אחד. והמברך על מיני אילנות הרבה, הרי זה משובח (יא). ומ"מ, אם אינו מוצא אלא אילן אחד, גם יכול לברך עליו (חז"ע ט"ו שבבט, תנח). – וכל שנפלו הפרחים והתחיל גידול הפרי (אף על פי שאינו ראוי לאכילה) אין לברך ברכה זו. ומכל מקום, אילן שהתחילו לגדול בו פירות, אם יש בו עדיין פרחים וניצנים, מברך עליו ברכת האילנות (כז).

הכשר כלים

א. כלים שהשתמשו בהם בחמץ, אפילו פעם אחת לפני שנים רבות, ורוצים להשתמש בהם בפסח, אסור להשתמש בהם מבלי שיכשירם תחילה כדת, כיון שהחמץ בלוע בכלים ואינו יוצא מהם אלא על ידי הכשרה. ובאותה הדרך שנבלע החמץ בכלי, באותה הדרך גם יפלט ("כבולעו - כך פולטו") (ש"ע תנא, ה יא). – יש לזהר שלא להגעיל מחמץ כלי בשר וכלי חלב ביחד, אלא אם כן לא השתמש באחד מהם (בבשר או חלב) במשך ה-24 שעות האחרונות (שם, ב). (והאשכנזים מחמירים בכל אופן שלא להגעיל שום כלי (אף בנפרד) אלא רק לאחר שעברו 24 שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בו בחמץ (רמ"א שם). – ולא יכניס הרבה כלים בבת אחת, כדי שרתחת המים תגיע לכל כלי וכלי (ש"ע תנב, ג). ויזהר להכשיר הכלים קודם זמן ביעור חמץ (ולאחר זמן זה, יעשה שאלת חכם) (שם, א).

* הבהרה: סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה, פסח/יר"ט. ש"ע=שולחן ערוך. מ"ב=משנה ברורה. כה"ח=כף החיים.

ב. הגעלה בכלי ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "הגעלה בכלי ראשון", דהיינו, שירתח סיר מים גדול על האש, ובשעה שהמים רותחים ומעלים בועות יכניס לתוכם את הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: חצובה (הברזלים שמניחים עליהם את הסירים בשעת הבישול [ורצוי גם לצפותם], כמו כן ישיר את המבערים. ואם הכשירים בעירוי מכלי ראשון, הוכשרו בכך (קלז-קלח)), ידיות הכלים, מחבת (קלח) (וגבי טפלון, ראה בסעיף ח), מטחנת בשר (כשהיא מפורקת. והיינו כשהשתמש בה בחמץ עם דבר חריף, שום, בצל וכדומה (אוד"צ ג, קכא). טוב שאת החלק המנוקב יתן על האש, שבמידה ונשאר שם איזה פירור, ישרף לגמרי (קס)), מצקת (ש"ע שם, ט), סירים (אלומיניום או נירוסטה. וינקה היטב באיזור הידיות והסמלים המסחריים. ובסיר לחץ יש להגעיל גם את הגומי שבכיסוי הסיר לאחר שינקחו (קלז)), סכינים (ש"ע שם, א) (וטוב לקנות חדשה (מ"ב שם, יט). ואם יש לה ידית, ינקה היטב עם סבון במקום החיבור ואז יגעיל (קלז)). – ונוהגים לשטוף הכלים במים קרים מיד לאחר ההגעלה (ובדעיבד אין זה מעכב) (ש"ע תנב, ז ומ"ב לד).

ג. עירוי מכלי ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "עירוי מכלי ראשון", דהיינו, שירתח מים (בסיר או קומקום חשמלי (קלד)), ובשעה שהמים רותחים ישפוך אותם על הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: בקבוק תינוק (מפלסטיק), כיר (קנא), צלחות פלסטיק (שם), שיש המטבח (קס).

ד. הגעלה בכלי שני – כפות ומזלגות הכשרם ע"י "הגעלה בכלי שני", דהיינו, שישפוך מים רותחים מכלי ראשון שעל האש אל תוך כלי אחר, ויכניס לתוך הכלי השני את הכפות והמזלגות (וכל שכן שהגעלה בכלי ראשון או עירוי מכלי ראשון מועילים להם). אך כף המיועדת לבחישה בסיר שעל האש, צריכה הגעלה בכלי ראשון (ש"ע תנא, ה).

ה. שטיפה – להלן סוגי כלים שמשמשים בהם בצונן, ולכן הכשרם הוא על ידי שינקם היטב וישטפם במים צוננים מן החמץ המצוי בהם: ארגז לחם, ארונות מטבח, יעה, כד פלסטיק לשקיות חלב, כוסות קידוש ושתייה קרה (ש"ע תנא, כה), כלי זכוכית למיניהם (וראה עוד להלן בסעיף ז), כלי לנטילת ידים, כסאות, מאפרה, מברשת שיניים (וטוב לקנות חדשה), מגש, מטאטא, מלחיה, מקלף, מקפיא (ותחילה צריך להפשיר הקרח שבו), מקרר חשמלי (קמח) (כולל הקיפולים שבגומיות, ופתחי יציאת הקור שבתחתית תא ההקפאה), משולש שבכיר, משקל לאוכל, מתלה לכלים ולסכו"ם, עגלות ילדים (ויכבס את חלקי הבד), פותחן, פח אשפה, ציננית, צעצועים, שואב אבק (לרוקנו ולנקותו), שולחן אכילה (אם מכוסה תמיד במפה. – ואם אוכלים עליו ללא מפה, יערה עליו מים רותחים. ואם חושש שיתקלקל, ישתמש בו בפסח רק על ידי כיסוי מפה) (ש"ע שם, כ; קנט), שיניים תותבות (וטוב לערות עליהן מים רותחים מכלי ראשון) (קמח). ובכל אלה, אם הם נקיים מחמץ, אינם צריכים שטיפה והכשר כלל. [יש להקפיד לנקות את כיסי הבגדים והתיקים של הילדים מחמץ. וכן בספריה יש לנקות את המדפים שבהישג ידם של הילדים].

ו. כלי חרס – כלי חרס או מצופים חרס (פורצלן), או עשויים מתערובת חרס, אם השתמש בהם בחמץ חם, אין מועיל להם הכשר כלל, ויצניעם עם כלי החמץ. ואם השתמש בהם בדברים צוננים בלבד, די להם בשטיפה (ש"ע תנא, א; קמט. ולגבי כלי שני, ע"י רמ"א שם וכה"ח אות כ ואוד"צ ג, קיב). אבל נהגו העולם שלא להשתמש בכלי חרס, אפילו אם השתמש בהם בחמץ צונן בלבד (ש"ע שם, כב).

ז. כלי זכוכית – כלי זכוכית לכל סוגיהם השונים (דורלקס, פיירקס וכדו' (קנה)), למנהג הספרדים אינם בולעים ואינם פולטים כלל, אפילו אם השתמש בהם בחם, והכשרם הוא בכך שינקם וישטפם במים מחמץ שדבוק בהם (ואם הם נקיים מחמץ אינם צריכים הכשר כלל) (ש"ע תנא, כז). [והאשכנזים נוהגים בכלי זכוכית כדין כלי חרס (רמ"א שם)].

(ש"רע ורמ"א תנג, א). ואשה אשכנזיה שנישאה לספרדי, רשאת לאכול אורז ומיני קטניות (ונכון שתעשה התרת נדרים), וספרדיה הנשואה לאשכנזי, לא תאכל קטניות בביתם (תפ9-10).

ד. תרופות – כדורי בליעה (נגד כאבי ראש, שיניים וכדומה) שטעמם פגום, מותר לחולה להשתמש בהם בפסח, אפילו אם יש בהם תערובת עמילן של חיטה (ואם סובל רק ממיחוש קל, אין להתיר), ונכון לבקש מהרופא תרופות אשר אינן מכילות חמץ. אך סירופ מתוק וכדורים שהחיד נהנה מהם, אסור להשתמש בהם בפסח מבלי הכשר (קכ).

ואנשים הנוטלים תרופות מחמת בעיות רפואיות, כגון: לחץ דם, סכרת, לב, כליות ושאר איברים פנימיים, בעיות נפש וכדומה, אסור להם לשנות מתרופתם הקבועה, אפילו אם יש תרופה אחרת כשרה לפסח, כי השינוי עלול לגרום לסיבוכים.

ה. חומרי ניקוי, שמפו, סבון, משחת נעלים, קרם, אינם צריכים הכשר לפסח, כיון שאינם ראויים לאכילת כלב (ש"רע תמב, ט). והוא הזדן למוצרי קוסמטיקה, כלים חד פעמיים, מפות ומפיונים.

מכירת חמץ ובדיקת חמץ

א. מכירת חמץ – אם משאירים חמץ בבית בימות הפסח, יש להניחו במקום מוצנע בכדי שלא יבואו חלילה להשתמש בו בטעות. וחייבים לעשות "מכירת חמץ" אצל הרבנים, דהיינו, שממנים את הרב שליח למכור את החמץ שברשותינו לגוי עד מוצאי שביעי של פסח, ובכך אין עוברים על איסור "בל יראה ובל ימצא" של חמץ ברשותינו (באופן ששכח לעשות ביטול חמץ (ע"י מ"ב תלד, ו ותמו, ה), וכמו כן לא נכשלים אחר הפסח באכילת חמץ שעבר עליו הפסח (ללא מכירה) שאסור באכילה ובהנאה (ש"רע תמח, א), אפילו שביטלו (שם, ה). – ומצוה רבה לדבר על כך עם אנשים אשר אינם מודעים לענין המכירה, ואפשר לקבל את הסכמתם ולמכור את החמץ עבורם. – ואדם שיכול לכלות את כל החמץ שברשותו (על ידי אכילה או העברה לאחרים), תבוא עליו ברכה.

ב. בדיקת חמץ – בודקים את החמץ לאור הנר בליל י"ד בניסן (יום חמישי בלילה) החל מהשעה 7:12 (ש"רע תמד, א). – והחל מחצי שעה קודם זמן הבדיקה אסור להתחיל במלאכה, מחשש שמא ימשך בדבר וישכח לקיים מצות בדיקת חמץ (ואם התחיל קודם חצי שעה מזמן הבדיקה, אינו צריך להפסיק, כיון שהתחיל בהיתר). וכן אסור להתחיל לאכול פת או עוגה (יותר מכ-50 גרם), אבל בשר, פירות וכדומה מותר לאכול. – וללמוד תורה ביחידות אסור רק משהגיע זמן הבדיקה, ואם התחיל לפני כן (אפילו תוך חצי שעה), אין צריך להפסיק (ש"רע תלא, ב; מאמב). – ובכל אופן, יש להקדים להתפלל תפילת ערבית לפני הבדיקה (תד).

ג. פיזור חתיכות לחם – נוהגים על פי הקבלה לפזר בבית עשרה פירורי לחם (כל אחד פחות מכזית) עטופים בנייר או בניילון, והבודק את הבית מחמץ מוצאם על דרך בדיקתו. ונכון שירשמו תחילה היכן הניחו את החתיכות, ואם אחר החיפוש לא מצאו אחת מן החתיכות, אפשר לסמוך על הביטול שעושים אחר בדיקת החמץ (רמ"א תלב, ב; לו-לח).

ד. הברכה – מברכים לפני הבדיקה: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על ביעור חמץ" (ש"רע תלב, א). [ממדת חסידות, להשיג פרי חדש ולאחר שיברך "על ביעור חמץ" ויבדוק מעט, יברך ברכת "שהחינו" על הפרי ויכוין לפטור את מצות בדיקת חמץ, וימשך בבדיקתו, ואחר שסיים הבדיקה יברך ברכת הנהיג על הפרי ויאכלנו (תח).] – ואם ממנה שלח שיבדוק את ביתו במקומו, אזי השליח מברך (מ"ב ט) (ואם גם בעל הבית משתתף בבדיקה והשליח מסייע, אזי בעל הבית יברך ויכוין לפטור את השליח בברכתו (ש"רע שם, ב)). – ויזהר שלא לדבר בין הברכה להתחלת הבדיקה, ואם דיבר דברים שאינם מעניין הבדיקה לפני שהתחיל לבדוק, צריך לחזור ולברך, אבל אם כבר התחיל בבדיקה אינו חוזר לברך. ובאמצע הבדיקה רשאי לדבר בכל מה שהוא מעניין הבדיקה, וכגון לברר אם מעורב חמץ בדבר מסויים או אם ניקו מקום מסויים וכי"ב (ש"רע שם, א ו"ב ה-ו).

ה. היכן בודקים? – בודקים את החמץ בכל חדרי הבית, אפילו בחדרים שאין דרך לאכול בהם, וכן במחסן, מרפסות, ארונות, מקרר ובכל מקום שיתכן שיש בו חשש חמץ (ש"רע תלג, א). כמו כן

ה. תבניות אפיה, שיפודים, סיר של עוגה או פשטידה, מחבת טפלון – אין אפשרות להכשירם לפסח, ויש להצניעם ולקנות חדשים (ס"י פסח כהלכתו, ק"ג), וכן מצנע, טוסטר, נפת קמח. וכלי חמץ, שאין מתכוונים להכשירם לפסח, יש להניחם במקום מוצנע בארון, שלא יבואו להשתמש בהם בטעות (ש"רע תנא, א).

ט. מדיח כלים – ינקוהו מלכלוך, ואח"כ יפעיל אותו כשהוא ריק ללא כלים על פעולת הרחצה עם חומרי ניקוי (אוצר דינים, תקסח).

י. מיקרוגל – ינקה אותו היטב, ואחר כך יניח בו קערה עם נוזל כלים [לא אקונומיקה, מפני שגורמת לקלוקל], ויפעיל את המכשיר במשך חמש דקות כדי שירתחו המים ויתפזרו האדים בכל חלל המיקרוגל, ובנוסף לכך, נכון להחמיר להשתמש במיקרוגל בפסח באופן שיניח את המאכל שרוצה לחמם בתוך קופסה סגורה או שקית. – ומיקרוגל שיש בו גופי השחמה, דינו כתנור שיבואר דינו להלן (אוצר דינים, תקס).

יא. תנור אפיה – יש לנקותו היטב עד כמה שאפשר משיירי המאכל והזיעה שצטברו בדפנותיו, בדלתות ובכפתורים, וימנע מלהשתמש בו 24 שעות קודם הכשרתו (ובדיעבד שניקה ולא המתין 24 שעות, אין לחוש (ע"י ש"רית תפלה למשה ב, ט)), ואחר כך ידליק את התנור במידת החום הגבוהה ביותר למשך כשעה (קלב).

יב. פלאטח חשמלית – הכשרה בכך שינקה אותה היטב, ויערה עליה מים רותחים (קלח) או שייסיקנה למשך חצי שעה (שהיסק דינו כהגעלה. ש"רע תקס, ה). ובנוסף לכך, יעטוף אותה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע. [ואם אינו מחמם עליה בפסח מאכלים באופן ישיר, מעיקר הדין אין צריך לעוטפה (כדיון ב' קדירות, ע"י כ"ח"צ צב, קג. ושם איירי ב"ב, ו"כ"ש בנד"ד שבסתר הוא נס"פ ועבר הכשר מסויים), והמחמיר לעוטפה בכל אופן, תבוא עליו ברכה].

יג. מיחם חשמלי – אם מיחם על גבי מכסה המיחם חלה, פיתה, בורקס וכדומה, צריך להכשיר את המיחם (ילקו"י א"ה ג, תסס), כדלהלן: 1) ימלא בו מים כמעט עד גדותיו, וירתחם, ובשעה שהמים רותחים יפתח את ברז המיחם כדי שהמים יכנסו גם לשם. 2) ירתח סיר מים, יהפוך את המיחם ויכניס את ראשו לתוך הסיר לפחות עד למקום שהגיעו המים בהרתחה הקודמת (ע"י ש"רע תנב, ו). (ויכניסו באלכסון כדי שיכנסו בו המים. ואם אין לו סיר גדול, אינו חייב להכניס את כל ראש המיחם בבת אחת, אלא יכול להכניסו חלק אחר חלק (ש"רע תנא, א)). – קודם ההגעלה אין צריך להסיר את האבנית שהצטברה במיחם (ע"י מ"ב תנא, כב; הליכו"ש, נד ואור לציון, ק"ט). 3) יגעיל את מכסה המיחם בתוך סיר מים רותחים (ואין צריך ללבנו (אורל"צ שם; ס"י פסח כהלכתו קסו מהרב אלישיב זצ"ל)). – אם קשה להכשיר את המיחם באופן הנ"ל, לא נקן להשתמש בו בפסח.

יד. אם לא מיחם חמץ על גבי המיחם או שתמיד הקפיד לחמם החמץ על גבי צלחת זכוכית, אין המיחם צריך הכשר כלל, ודי בכך שהוא נקי (ואם הניח החמץ בשקית וכדו', קשה לסמוך על כך שתמיד השקית היתה שלימה ולא קרועה, ולכן יכשירו כ"ו).

כשרות המאכלים

א. יש לקנות מצרכים כשרים לפסח, ושההכשר יהיה מודפס על גבי האריזה (לא חותמת או מדבקה), ויכשיר מקום שיאחסנם בו. בירה, וויסקי, וודקה טקילה - הינם חמץ גמור. משקאות חריפים, שתיה קלה, אלכוהול (מקורו מ:יין/נסך/דגנים/חלב), בשר מעובד (בשר טחון, שניצל, נקניקיות וכדומה), פיצוחים קלויים, אבקת מרק, תבליני תערובת - ברובם הם חמץ וחייבים הכשר לפסח.

ב. למכור זלא לזרוק! – ישנם מוצרים שאמנם אין להשתמש בהם ללא הכשר לפסח, אך אין צורך לזרוקם אלא להצניעם יחד עם החמץ ולמוכרם, כגון: אבקת אפיה, אינסטנט פודינג, ארטיק, ג'לי, גלידה, גרעיני חיטה, גריסים, דבש, דייסת קורנפלור (לא דגנים), ויטמינים, חילבה, חרדל, טחינה, מיונז, סילאן, פיצוחים (שאינם קלויים), פירות יבשים, קווקר (גולמי), קטניות (לאשכנזים), קטשופ, קמח, קפה, קקאו, ריבות, ריץ, שוקולד, שמרים, תבלינים טהורים (ב' הסעיפים מפי הרב יוסף זריצקי שלי"ט, א, מומחה לכשרות, 054-8484-044).

ג. קטניות – אורז וכל מיני קטניות (אפונה, חמוס, שעועית, פול, עדשים וכדומה), למנהג הספרדים מותרים באכילה בפסח, ובלבד שיזהרו לברור אותם היטב שלא ימצאו בהם חיטים. ונכון לבדוק את האורז שלוש פעמים. והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות

ה. חזקת גרות – השנה שפסח חל בשבת, הנשים מדליקות נרות, ומברכות: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר של שבת ויום-טוב" (מ"ב רסג, כד) (ואם לא הזכירו שבת ויום-טוב, אלא רק שבת או יום-טוב, אינו מעכב ילקוט יוסף שבת א' ח"ב, רצו). - והנכון שלא תברכנה ברכת "שהחיינו" בהדלקה (רסס).

ו. סדר תפילת שבת וחג – בתפילה מקדימים קבלת שבת (כולל "לכה דודי") (רכב), ואין אומרים "במה מדליקין" (רמ"א ס"ט עה) (אלא רק את הסיום "אמר רבי אלעזר"), ומתפללים תפילת החג בשמחה ובהתלהבות ומזכירים את יום השבת [ואומרים "אלוקינו ואלוקי אבותינו, רצה נא במנוחתינו, קדשנו במצוותיך" וכו' (כה"ח תפז, לד; חז"רע ימים נוראים, עה). ואם טעה וחתם "ברוך אתה ה', מקדש ישראל והזמנים", ולא הזכיר שבת בחתימה, בדיעבד יצא ידי חובה ואינו חוזר להתפלל, וטוב שיכוין לחזרת השליח ציבור מתחילה ועד סוף (רכד, רסס). אבל אם לא הזכיר שבת גם באמצע הברכה, אם הגיע ל"רצה" יחזור ל"אתה בחרתנו", ואם סיים התפילה יחזור ויתפלל (מ"ב תפז, ב ויא). אחרי תפילת העמידה אומרים "ויכולו" (רלז), ואין השליח ציבור אומר ברכת "מעין-שבע" כבכל ליל שבת, לפי שלילה זה משומר מן המזיקים (ש"רע שס, א; רלא) [ואם עבר ובידך, אין להפסיקו באמצע הברכה, כיון שאז בודאי תהיה ברכתו לבטלה, אבל אין לענות אחריו "אמן" (רלז)]. ואחר כך גומרים את ההלל בברכה (ש"רע שס, ט), ואף הנשים צריכות לומר את ההלל בברכה קודם הקידוש [אפילו אם נמצאת בביתה ואינה רגילה להתפלל ערבית (רל). אך את ההלל שביום אינן חייבות לומר, ולכן לא תברכנה עליו. – ולאשכנזים ישנם מנהגים שונים בענין אמירת ההלל (רמ"א, מ"ב ופס"ט ס).]

ליל הסדר

ליל הסדר הינו גולת הכותרת של כל ההכנות לכבוד חג הפסח, ולכן על האדם להיזהר וליתן דעתו לקיים את כל מצוות ליל הסדר כהלכתו, שחלילה לא יהיה זומה לאדם שחרש וזרע וכו' ולא קצר את תבואתו, שכן עיקרו של ליל הסדר הוא הצד הרוחני המלא תוכן ופנימיות. אף הנשים חייבות בכל מצוות ליל הסדר כמו האנשים (ש"רע תעב, ד), וכמובן שיש לשתף את הילדים הקטנים שבגיל חינוך (שס, א, וסו-סז).

א. סדר הקערה – מניחים על השולחן קערה אשר עליה: שלוש מצות, מרור (חסה שלימה), כרפס (סלרי), חרוסת, חזרת (עלי חסה בודדים או עולשין), בשר זרוע צלוי (זכר לקרבן פסח), ביצה (זכר לקרבן חגיגה) (ע"י ש"רע תעג, ד). סדר הקערה מופיע בהגדה. וישתדל לסדר את השולחן בכלים נאים ברוב פאר והדר כפי יכולתו (ש"רע תעב, ב).

★ בהיות ובגידולי החסה והכרפס מצויים הרבה תולעים אשר אינן נראות לעין, יש להקפיד לקנות מרור וכרפס מגידולים מיוחדים הנקיים מחשש תולעים (וישטפם תחת זרם מים חזק ויבדקם בדיקה שטחית). ואם לא השיג, יסיר את העלים וישתמש בקלחים (גג, צה). – ויש להכין חרוסת בכמות מספקת מערב שבת [והנהוגים לעשות חרוסת מסילאן ומערבים בו אגוזים ושקדים טחונים, ושכח לתת האגוזים מלפני שבת, יכול ליתנם בשבת בשינוי, דהיינו שיתן האגוזים תחילה ואחר כך הסילאן, ואף שהיא בלילה עבה, כיון שהוא לצורך מצוה מותר, ולא יטרוף לערבם בכח אלא מערב בכף בנחת. אבל אם אינו מכין לצורך טיבול מצוה אלא לסתם אכילה, יעשה בלילה רכה ובשינוי (ב"ח ש"ש חשפ"ס, יט; צז; הליכ"רע ד, קלא)].

ב. דיני חמצה – מצות עשה מן התורה לאכול כזית מצה בליל הסדר (מלבד שאר כזיתות מצה שחייבם מדברי חכמים, וכפי שיבואר להלן). המצה שיוצאים בה ידי חובה, לכתחילה צריכה להיות מצה עבודת-יד שמורה משעת קצירה. ובשעת הדחק כשאין אפשרות להשיג מצה שכזו, יוצאים ידי חובה גם במצת מכונה השמורה משעת טחינה או לישא (ש"רע תעג, ד; עו, עה). [ואם יש סבירות שהאנשים המסובים לא יאכלו כראוי ממצות העבודת-יד, עדיף שיאכלו ממצות מכונה, כדי שלכל הפחות יצאו ידי חובה].

ג. שיעור חמצה – שיעור כזית מצה תלוי בסוג המצה: במצות רכות עבודת-יד יש לשקול שיעור של 38 גרם, במצות קשות עבודת-יד שיעור של 20 גרם, ובמצות מכונה רגילות שיעור של 11 גרם (ובהן השיעור הוא מעט יותר משליש מצה). [חשוב השיעורים הוא לפי נפח, כפי הגדת איש מצליח]. ויש לשקול את המצות (וכן את המרור) במשקל (ומותר לשקולן אף בליל הסדר, במשקל שאינו אלקטרוני (גג)), ולא ישקול בצמצום אלא יקח בריוח (שיעורי תורה בהקדמה ד"ה ועלי; אור"צ ל: גג). ומומלץ להכין את המצות והמרור בשקיות מערב החג.

ד. קודם אכילתו יכוין לקיים מצות עשה של אכילת מצה (ש"רע תעג, ט; ד, ז), וצריך ללעוס את המצה היטב (ש"רע תעג, א) ולאוכלה בפני

ינקה ויבדוק את מכוניתו הפרטית (נב). ספרים – אינם צריכים בדיקה מחמץ (לה), ואם הם באים במגע עם חמץ וקשה לנקותם (כמו ברכונים של ברכת המזון, זמירות שבת, ספרי ילדים, ספרי בישול), יצניעם יחד עם כלי החמץ וישתמש בחדשים (ע"י רמ"א תסו, יב). – המקום שמניחים בו חמץ על דעת למוכרו לגוי, אינו צריך בדיקה (נא). – בחדר-מדרגות ובכל רכוש משותף או ציבורי, יש למנות מבעוד מועד אדם אחראי לבדיקה.

ו. במה בודקים? – הבדיקה צריכה להיות לאור נר שעוה או פראפין (ואין להשתמש בנר אבוקה של הבדלה) (ש"רע תלג, א-ב; מ), ואם אין לו, יכול לבדוק גם על ידי פנס כיס, ואף מברך על הבדיקה (לח). וכן ינהג לכתחילה במקום שיש חשש שריפה (כגון ברכב, בארון וכדומה. – אך לא ישתמש בפנס המאיר בחזוקה ומטשטש הראיה (הליכות שלמה, קי). – ואין צריך לכבות את אור החשמל בבית בשעת בדיקת החמץ (מ).

ז. ביטול חמץ – לאחר הבדיקה מבטלים את החמץ, ואומרים שלוש פעמים: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שלא ראיתו ושלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (ש"רע תלד, ב). – ויש להצניע במקום מיוחד את החמץ המיועד לאכילה למחרת, כדי שלא יתפזר בבית ויצטרך לבדוק שוב (שס, א).

ערב פסח

א. תענית בכורים – מעיקר הדין צריכים הבכורים (מאב או אם) להתענות בערב פסח מהבוקר [אף השנה שחל בערב שבת (מ"ב תע, ה)], זכר לנס שעשה הקב"ה לבכורים במכת בכורות במצרים (ש"רע תע, א ומ"ב א) (ומנהגנו שאין נקבה בכורה מתענה (דז)). ובדורות הללו שירדה חולשה לעולם, נהגו להשתתף בסיום מסכת (דח), וטועמים כזית מהכיבוד שהובא לסיום, ובכך מפסיקים את התענית, וצריכים להקשיב היטב לדברי הסיום (והמסיים יסביר היטב את דברי הסיום) (ריב).

סוף זמן אכילת חמץ: 10:01 בבוקר

סוף זמן ביעור חמץ: 11:20 (ששן ק"ז)

ב. ביעור זביטול חמץ – את החמץ שנשאר ברשותו חייב לבער מן העולם עד השעה הנ"ל בכל דרך שהיא (לשורפו, לשפך עליו חומר שיפסל מאכילה, לפוררו ולזרוק ברוח וכדומה. – והמנהג לשורפו, ויפרסנו לחתיכות כדי שתשלוט בו האש (ע"י ש"רע רמ"א תמה, א)). אחר שביער את כל החמץ, יבטל את החמץ, ויאמר שלוש פעמים: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, בין שראיתו בין שלא ראיתו, בין שבערתיו בין שלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (ש"רע תלד, ב-ג). ובכל מקום שהאדם נמצא יכול לבטל את החמץ, ואינו חייב להיות בביתו (שס, ד).

ג. עשיית מלאכה – מזמן חצות היום (שעה 12:40), אסור לעשות מלאכה בערב פסח (ש"רע תסח, א). והאיסור הוא רק במלאכה גמורה כגון לתפור בגדים חדשים (רמ"א שס, ב), להסתפר וכדומה (ואדם שלא הסתפר, רשאי להסתפר על ידי עצמו (קצא)). וברושלים, מידת חסידות שלא להסתפר אפילו קודם חצות היום, אלא מסתפרים בליל ערב פסח (קצה), אבל עשיית מסחר מותרת (וטוב להחמיר משעת מנחה קטנה ולמעלה, שעה 4:30), וכן מותר לגזוז צפורניים, לצחצח נעלים, לגהץ בגדים וכדומה (קצג).

ד. אכילת מצה – אסור לאכול מצה מתחילת היום, והאיסור הוא רק במצה שאפשר לצאת בה ידי חובת אכילת מצה בליל הסדר, אבל מצה עשירה, מבושלת או מטוגנת שאין יוצאים בה ידי חובה, לא אסרו לאוכלה בערב פסח [וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר לתת להם לאכול אפילו מצה רגילה]. – והחל מהשעה 3:54 אין לקבוע סעודה על מצה (עשירה, מבושלת או מטוגנת), ואף כשאוכל פחות משיעור כביצה (פחות מכ-50 גרם) אין להתיר אלא במקום צורך, בכדי שיוכל לאכול את המצה בליל פסח לתיאבון. אבל מותר מן הדין לאכול תבשיל של בשר, אורז, פירות, ירקות וכדומה, עד סמוך לכניסת החג. וטוב לעשות כן בכדי שיהיה מיושב במהלך ליל הסדר, אולם יזהר שלא יאכל הרבה מדי, כדי שיוכל לאכול המצה בליל הסדר לתיאבון (ש"רע תעא, א; מ"ב תמד, ח).

★ מנוחה – ראוי שהאדם ינוח ביום שישי, כדי שיהיה עירני בליל הסדר. ובפרט יש לדאוג שהילדים ינוחו, לפי שהם עיקרו של ליל הסדר, ששואלים את ארבע הקושיות, וההגדה היא בעצם התשובה לשאלותיהם, ומקיים בכך מצות עשה של "והגדת לבנך". כמו כן יכין דברי תורה ממדרשי חז"ל לספר ביציאת מצרים.

עצמה ללא שום דבר מאכל או ממרח (עא). – את כזית המצה צריך לאכול תוך שש עד שבע וחצי דקות (סו), וכמו כן צריך לאוכלה בהסיבה, ויתבארו דיניה להלן (סעיף ח ואילך).

ה. ארבע כוסות – חז"ל (פסחים קיז): תיקנו לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר. וצריך לשתותן במקום שניתקנו (אחת בקידוש, שניה אחר ברכת "גאל ישראל" שבסיום ההגדה, שלישית בברכת המזון, רביעית אחר ההלל. ולהלן כתבנו כל דבר במקומו). ואם שתה את ארבע הכוסות שלא כסדר שניתקנו, לא יצא ידי חובתו (ש"ע תעב, ח).

א. מצוה לשתות יין אדום (ש"ע תעב, יא), ויש להקפיד לקנות ינות ומין ענבים טבעי המכילים רוב יין (ולא רוב מים), וכשרים לברכת "בורא פרי הגפן" לדעת הספרדים (יא). – גם אם שקשה לו לשתות יין, צריך לדחוק עצמו לשתות ארבע כוסות בליל הסדר (ש"ע שם, ט), אלא אם כן יש חשש שיבוא לידי חולי פנימי או שיפול למשכב (ט) (וכן הדין לגבי אכילת המצות והמרור (עו, עז)).

ב. כמות היין ששותים בכל כוס צריכה להיות 81 מ"ל, שהוא שיעור "רביעית" (כחצי כוס רגילה בערך), ולכתחילה ישתה את רביעית היין בבת אחת. אם קשה לו לשתות רביעית יין, ישתה לכל הפחות רוב רביעית בבת אחת, שהוא שיעור 41 מ"ל [ובכוסות שלנו, שרובה של הכוס מכילה יותר משיעור רביעית, לכתחילה ישתה רוב הכוס (ולא רק רביעית)] (ש"ע תעב, ט; סו). ואם לא שתה בבת אחת, אלא לסירוגין, דהיינו ששתה הרביעית בשתיים או בשלוש לגימות ושהה יותר משבע וחצי דקות, לא יצא (רמ"א שם ומ"ב לד), וצריך לחזור ולשתות. – ויש נוהגים שאין האדם מוזג לעצמו את היין אלא אחרים מוזגים לו, כדי להראות דרך חירות (רמ"א תעב, א). – את היין צריך לשתות בהסיבה (ש"ע: תעב, ב; תעס: תפב), ויתבארו דיניה בסמוך.

ב. זרחה – נוטלים ידים בלא ברכה קודם אכילת הכרפס (מפני שמטבילים את הכרפס בחומץ או במי מלח, וכדין דבר שטיבולו במשקה (ש"ע תעב, ו; קנה, ט). הנטילה צריכה להיות כדין נטילת ידים לסעודה, וטוב להחמיר שלא לדבר אחר הנטילה (לב).

ג. כרפס – יקח כרפס (סלרי) פחות מ-18 גרם (ולא יותר משיעור זה), יטבל אותו בחומץ או במי מלח (ואם מטבל במי לימון, יקפיד שיהא הרוב מים (לה)) ויברך עליו: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה" (ש"ע תעב, ו) (ונכון שאחד יברך ויכוין לפטור את כולם (לז)), ויכוין לפטור בברכה זו גם את המרור (חסה) שיאכל אחר כך (מ"ב תעב, נה). – באכילת הכרפס אין צריך להסב, ואם רוצה, הרשות בידו (מ).

ד. יחץ – יקח משלושת המצות המונחות בקערה את המצה האמצעית, ויחצנה לשנים, את החלק הגדול ישמור לאפיקומן, ואת החלק הקטן יניח בין שתי המצות שבקערה (ש"ע תעב, ו).

ה. מציצה – מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. ותיקנו חכמים סדר סיפור יציאת מצרים באמירת הגדה של פסח, ולכן חייב כל אדם לומר את סדר ההגדה. ואפילו אם כל בני הבית חכמים ובקיאים בסיפור יציאת מצרים, מצוה עליהם להוסיף על ידיעתם בפירושים כל אחד כפי שיכלו (ע"י רמ"א תעב, ו).

ו. גם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים וקריאת ההגדה (ש"ע תעב, יד ומ"ב מה), ולכן לא תתעסקנה בעת אמירת ההגדה בסיפור המאכלים וכדומה (ואם הוצרכה האשה לטפל בילדים וכדומה, כשתיים את עיסוקיה תשלם את קטעי ההגדה שהחסירה) (ע"י באה"ל תעב, ח סד"ה שלא כסדר).

ז. לפני אמירת "מה נשתנה", מוזגים כוס שניה ומניחים לפני בעל הבית [כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה קודם הסעודה (ש"ע תעב, ז). – ולשאר המסובים אין צריך למוזג כעת, אלא לפני "לפיכך אנחנו חייבים להודות", שאז כל אחד צריך להגביה כוסו (כה"ח שם, קמז)], ושותים אותה בסיום ההגדה לאחר ברכת "גאל ישראל" [ואין מברכים "בורא פרי הגפן" על כוס שניה, מפני שנפטרה בברכת הגפן שבקידוש. והאשכנזים נוהגים לברך שוב, אבל אין מברכים ברכה אחרונה (ש"ע רמ"א תעב, א). – אם האדם שותה מכוסו והיא נקיה, אין צריך לשוטפה ולהדיחה בכוס השניה והרביעית, גם לפי הקבלה (ע"י מ"ב תעב, סח; נה)].

ח. רחצה – נוטלים ידים לסעודה ומברכים: "ברוך אתה וכו', אשר קידשנו וכו', על נטילת ידים" (ש"ע תעב, א).

ט. מוציא מצה – יקח בידי המצות כסדר שהניחן, דהיינו המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכוין לפטור את בני הבית. ישמוט מידי המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידי המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתייהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטבילן במלח (ש"ע תעב, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (סו), ומחלק לבני הבית.

י. לפני אמירת "מה נשתנה", מוזגים כוס שניה ומניחים לפני בעל הבית [כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה קודם הסעודה (ש"ע תעב, ז). – ולשאר המסובים אין צריך למוזג כעת, אלא לפני "לפיכך אנחנו חייבים להודות", שאז כל אחד צריך להגביה כוסו (כה"ח שם, קמז)], ושותים אותה בסיום ההגדה לאחר ברכת "גאל ישראל" [ואין מברכים "בורא פרי הגפן" על כוס שניה, מפני שנפטרה בברכת הגפן שבקידוש. והאשכנזים נוהגים לברך שוב, אבל אין מברכים ברכה אחרונה (ש"ע רמ"א תעב, א). – אם האדם שותה מכוסו והיא נקיה, אין צריך לשוטפה ולהדיחה בכוס השניה והרביעית, גם לפי הקבלה (ע"י מ"ב תעב, סח; נה)].

יא. קידוש – קודם הקידוש טוב לשתות הכוסות (למרות שהן נקיות), ומוזגים יין בכוסות לכל המסובים (וטוב להטיף ביין מים ג' פעמים) (סו), ובשעת הקידוש כולם עומדים ואוחזים הכוסות ביד ימין (כה"ח רעא, סב) [והאשכנזים יושבים בקידוש (מ"ב תעב, ג)]. – המקדש מברך את הברכות בקול רם ומכוין להוציא את השומעים ידי חובה, והשומעים גם הם מכוונים לצאת ידי חובה, ועונים אחריו "אמן" [ולא יענו "ברוך הוא וברוך שמו" אחרי אמירת שם ה', ובדיעבד אם ענה אין זה הפסק (י"ט-כ)].

יב. מוציא מצה – יקח בידי המצות כסדר שהניחן, דהיינו המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכוין לפטור את בני הבית. ישמוט מידי המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידי המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתייהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטבילן במלח (ש"ע תעב, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (סו), ומחלק לבני הבית.

יג. קידוש – קודם הקידוש טוב לשתות הכוסות (למרות שהן נקיות), ומוזגים יין בכוסות לכל המסובים (וטוב להטיף ביין מים ג' פעמים) (סו), ובשעת הקידוש כולם עומדים ואוחזים הכוסות ביד ימין (כה"ח רעא, סב) [והאשכנזים יושבים בקידוש (מ"ב תעב, ג)]. – המקדש מברך את הברכות בקול רם ומכוין להוציא את השומעים ידי חובה, והשומעים גם הם מכוונים לצאת ידי חובה, ועונים אחריו "אמן" [ולא יענו "ברוך הוא וברוך שמו" אחרי אמירת שם ה', ובדיעבד אם ענה אין זה הפסק (י"ט-כ)].

יד. מוציא מצה – יקח בידי המצות כסדר שהניחן, דהיינו המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכוין לפטור את בני הבית. ישמוט מידי המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידי המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתייהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטבילן במלח (ש"ע תעב, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (סו), ומחלק לבני הבית.

טו. מוציא מצה – יקח בידי המצות כסדר שהניחן, דהיינו המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכוין לפטור את בני הבית. ישמוט מידי המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידי המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתייהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטבילן במלח (ש"ע תעב, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (סו), ומחלק לבני הבית.

ב. ביעור מעשרות – בשנה הרביעית לשמיטה, וכן בשנת השמיטה (ככלות השנים שלישית ושישית שבהן מפרשים "מעשר עני"), מצווים אנו בשתי מצוות עשה: מצות ביעור ומצות וידוי, גם בזמן הזה שביית-המקדש חרב. זמן הביעור הוא בערב יום-טוב שביעי של פסח (ש"ע י"ד שלא, קמב וקמז).

מהו הביעור? אם נשאר אצלו תרומה גדולה, תרומת מעשר או חלה - נותנן לכהן [ובזמן הזה שאין נותנים, די שיפריש ויקבע מקום], מעשר ראשון - נותנו ללוי, מעשר עני - נותנו לעני, מעשר שני של טבל ודאי או נטע רבעי (שאינן בעלים ליתנם להם) - משליכם לים או שורפם [ומעשר שני של דמאי, אינו חייב לבערו (אבל כשאינן הרוב מעשרים והוא ספק טבל, חייב ביעור (משפטי ארץ כ. ח.)) (רמב"ם מעשר שני י"א, ח.]. והנהוג לייחד מטבע לפדיון מעשר שני ונטע רבעי, צריך לחלל את המטבע הגדולה על מטבע שוה פרוטה [עשר אגורות], וישליכנה לים הגדול או ישחקנה וישליכנה לנהר או יפזרנה לרוח, כדי שלא תהיה תקלה לאחריים שישתמשו בה (ש"ע שם, קלג רצד, ו), או ישברנה או יקמטנה באופן שתצא מכלל שימוש (הגרי"ש אלישיב במשפטי ארץ פ"ב הערה 32), או יחללנה על סוכר או פרי שוה פרוטה שלא הוכשר וקיבל טומאה [נוסח החילול הוא: "מעשר שני ונטע רבעי שבמטבע גדולה זו, יהיו מחוללים הם וחומשם על מטבע זו (פרי זה)", ואין מברכים על החילול], ויבערנו כנ"ל (ספר כרם ציון תרומות מא, טו), אבל לא ישליכנו לפח אשפה כיון שיש בכך בזיון לקודש, וכן לא ימיס הסוכר וישפכנו בכיור כיון שמגיע לביוב [ויכול לשפכו באדמה] (שם מג, ה).] ויש אומרים שהמטבע או הפרי יהיו בשווי שלוש פרוטות, לשלושה סוגי חיוב (דאורייתא, דרבנן, תרי דרבנן), ויאמר בנוסח שכל סוג חיוב יחול על פרוטה אחת מהמטבע או מהפרי (ש"ר נחמה שלמה ח"א טו, סו; חידושים וביאורים מעשר שני א, יב ג, יז).

ג. וידוי מעשרות – לאחר שהוציא את כל המעשרות כדן, מצות עשה להתוודות לפני ה' (ש"ע שלא, קמ וקמז), והיודוי הינו אמירת הפסוקים שבחומש דברים פרשת כי-תבוא (כו, יב-טו) (ואין מברכים על היודוי (חז"ע תרומ, רפג)). זמן היודוי הוא במנחה שביעי של פסח (ומן הדין כל היום כשר ליודוי, אך לא בלילה) (שם, קמא-קמב). היודוי נאמר בכל לשון, ויכול אחד לאומרו ולהוציא את הרבים ידי חובתם (שם, קמג; חז"ע, רפב), אבל מצוה מן המובחר שכל אחד יאמרנו בפני עצמו (ש"ד שם, קסא). ויש שנהגו להדר ולקרוא כן בציבור מספר-תורה ללא ברכה (הגאון האדר"ת בספר אחרית השנים ספ"ה; מרן הגר"ע יוסף יצ"ל בחז"ע עמ' רפב, וכך נהג לקרוא לפני תפילת עמידה של מנחה, כמובא בספר קצירת השדה יח, לה ועי' מעיין אומר ח"ה א, יב), והמהדרין מן המהדרין נהגו לקרוא כן בכותל-המערבי (רפג).

אם עבר על אחד מדיני הפרשת תרומות ומעשרות, אפילו פעם אחת במשך השלוש שנים, ואפילו רק מסופק בדבר, אינו מתודה, שהרי נמצא דובר שקרים לפני ה'. ובכלל זה אם שינה את סדר ההפרשה, תרם שלא מן המוקף, שכח לברך על ההפרשה מטבל ודאי, נמנע מליתן מעשר ראשון ללוי מחמת ספק בלְוִיָּהּ, וכל שכן אם נכשל אפילו באכילת ספק טבל (ע"י רמב"ם שם, טו; ש"ע שם, קמז; חז"א דמאי ב, ו; משפטי ארץ כא, ה-ו ח.]. ומכל מקום, בדיעבד, רשאי לקרוא בתורה [מתוך חומש] את פרשת "כי תכלה" הכוללת בתוכה פסוקי היודוי, ובלבד שיאמרם בטעמי המקרא כדי שיהיה נראה כקורא בתורה (רפא) ולא יכוין לאמירת וידוי. [נשים חייבות במצות ביעור כיון שהיא מכלל מצות מעשרות (חז"א שם, סוף אות ז), אבל פטורות ממצות וידוי (כיון שלא נטלו חלק בארץ, ואינן יכולות לומר "ואת האדמה אשר נתת לי") (רפג)].

ד. הבדלה/שהחיינו/ברכת המצות – אין עושים הבדלה בין יום-טוב לשבת בתפילה או בקידוש [שרק ביום-טוב שחל להיות במוצ"ש אומרים באתה בחרתנו, "ותודיענו", והוא דוגמת "אתה חוננתנו" שאומרים במוצ"ש (ש"ע תצא, ב), וגם מבדילים בקידוש בסדר יקנה"ז (שם תנע, א)]. – כמו כן אין מברכים בקידוש ברכת "שהחיינו" (ש"ע תצ, ז), לפי שביעי של פסח הוא המשך לחג פסח ואינו רגל בפני עצמו (מ"ב שם, ג). – ברכת המצות בשבת זו היא "המוציא", הואיל והלחם אינו מצוי בשוק (ע"י חז"ע ברכות, סד) [ולכן גם מי שאוכל בשבת חמץ שמכר, מברך "המוציא" על המצות].

ה. לִימוּד – בשביעי של פסח אירע נס קריעת ים-סוף (שמות יד, כא ורש"י שם, ה), ולכן יש נוהגים לקום קודם עלות-השחר [או בחצות לילה] לקרוא פרשת בשלח (עד "כי אני ה' רופאך") (שמות יג, יז-טו, כו), ויש נוהגים ללמוד סדר לימוד מיוחד (ע"י בה"ח תצ, סב ומבשרת ציון א, לט).

י. מרור – יקח 27 גרם מרור (כזית חסה) ויטביל מקצתו בחרוסת (והמחמיר לשקעו כולו בחרוסת, תבוא עליו ברכה, וינער החרוסת מעליו), ויברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מרור" (ונכון שאחד יברך ויכוין לפטור את כולם), ויאכלנו תוך 7 וחצי דקות בלא הסיבה (ש"ע תנע, א; פס) (ואין מברכים על המרור "בורא פרי האדמה", מפני שנפטר בברכת הכרפס).

יא. כורך – יקח כזית מצה (מן המצה השלישית שנשארה בקערה) ויכרוך אותה בכזית מרור (חסה), ויטבל הכריכה בחרוסת, ויאמר: "זָכַר לְמִקְדָּשׁ פְּהֵלֵל" וכו', ויאכלם ביחד בהסיבה תוך 7 וחצי דקות. (ואם שכח ולא היסב, וקשה עליו לחזור ולאכול, יצא ידי חובה. ואם רוצה להחמיר, תבוא עליו ברכה) (ש"ע תנע, א; קא).

יב. שולחן עורך – יערוך שולחנו ויסעד לבו בשמחה, והחכם עיניו בראשו לבל יאכל יותר מדי, כדי שיאכל לאחר מכן את מצת האפיקומן לתיאבון, ולא תהא אכילתו אכילה גסה (רמ"א תנע, א). ואם רוצה לאכול בהסיבה הרי זה משובח (רמב"ם ז, ח). ויש לומר דברי תורה ולהנעים בקול שירה על השולחן. – אין לאכול בליל הסדר את בשר הזרוע הצלוי שבקערה (ש"ע שם).

יג. צפון – יקח כזית מחצי המצה שהוצפנה ל"אפיקומן" ויחלק לבני הבית, ומאחר ואין המצה מספיקה לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה וישלים השיעור במצות נוספות, ויאכלנה לתיאבון בהסיבה תוך 7 וחצי דקות, ולא יטבלנה בחרוסת או בשאר דברים (ואם לא היסב, וקשה עליו האכילה שנית, אין צריך לחזור ולאכול). ולכתחילה יהא זהיר לאכול האפיקומן (ולומר את ההלל) קודם חצות הלילה (שעה 12:39) (ש"ע תנע, א). [יש מחמירים לאכול כזית נוסף (חמישי), ותבוא עליהם ברכה. ודי שיאכלו ממנו שיעור כשליש מצה (קז), שבמצות עבודת-יד רכות הוא שיעור 26 גרם, ובמצות קשות 14 גרם]. – אסור לאכול אחר האפיקומן, כדי שישאר טעם המצה בפיו (ש"ע תנע, א), אבל מותר לשתות משקים שאינם משכרים (ק"ב).

יד. ברך – נוטלים ידים ל"מים אחרונים", שוטפים הכוסות, ממלאים יין לכל המסובים, אווזים הכוס ביד ימין ומברכים ברכת המזון (ש"ע תנע, א; ק"ד) [ומזכירים "רצה והחליצנו" ואחר כך "יעלה ויבוא" (ש"ע קפה, ה)]. – בסיום ברכת המזון מברכים ברכת "בורא פרי הגפן" (וזה הכוס השלישית) ומכוונים לפטור את הכוס הרביעית שלאחר מכן (קמח סולת שכא, ו; קסז), ושותים את הכוס בהסיבה.

טו. חלל – מוזגים כוס יין נוספת (הכוס הרביעית. וטוב להדר לאוחזה בידו (ק"ד)), ומתחילים לומר "הלל" בשמחה ובהתלהבות (ש"ע תפ, א), שהכל הולך אחר החיתום (ובעת אמירת ההלל מותר לשבת, והמחמיר לעמוד תבוא עליו ברכה (ע"י באה"ט תנע, כז, נס)). – ויזהר לסיים ההלל עד חצות הלילה (שעה 12:39) (רמ"א תנע, א) (ומכל מקום אם לא סיים קודם חצות, יאמרנו אחר חצות ללא שינוי (ק"ד)). – ובסיום ההלל אחר ברכת "מלך מהולל בתשבחות", שותים שיעור רביעי מן הכוס בהסיבה (ולא די ברוב רביעית, בכדי שיתחייב בברכה אחרונה, אלא אם כן שתה שיעור רביעית בכוס השלישית (ק"כה)), ואין מברכים עליה "בורא פרי הגפן" (והאשכנזים נוהגים לברך שוב על היין (רמ"א תפ, א), אם לא עבר זמן חצות (ק"ד)).

טז. נריצה – אחר שעשה האדם את ליל הסדר כהלכתו, ירצה ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה'. – וכתב מרן בשולחן ערוך (תפא, ב): חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה.

שביעי של פסח

א. עירוב תבשילין – השנה חל שביעי של פסח ביום שישי (כ"א ניסן) ולאחריו מיד נכנסת שבת. חכמינו ז"ל אסרו לבשל או לאפות ביום-טוב לצורך שבת (אף מאש שהודלקה מערב יום-טוב), והתירו לעשות כן רק על ידי הנחת "עירוב תבשילין" (ש"ע תקכו, א). דהיינו, שהאדם יניח מצה ותבשיל מערב יום-טוב (ביום חמישי) לכבוד שבת, כדי שיהיה ניכר שהוא אינו מתחיל ביום-טוב בבישול ובאפיה לצורך שבת, אלא רק גומר את ההכנות של שבת שכבר התחיל לעשותן מערב יום-טוב (רמ"א שם). [המעוניין לעיין בהלכות בהרחבה, יוכל לקרוא בעלון המפורסם באתר "מאור לפסגה", כפי הכתובת המצויינת בסוף העלון].

1
ו. שימוש בחמץ/קטניות בשבת – חמץ שנמכר לגוי, מותר לאוכלו בשבת שלאחר שביעי של פסח [ויזהר שלא יבוא במגע עם כלי הפסח], ואין לאוסרו משום מוקצה (אף שהיה אסור בבין-השמשות של מוצאי פסח, שאין אומרים מגו דאיתקצאי במוקצה מחמת יום שעבר), וכן אין לחוש לאיסור גזל הגוי במה שהחמץ שייך לו ולא קנוהו ממנו בחזרה (בהיות ובשטר המכירה כותבים שהגוי מרשה למוכרי החמץ לקחת במוצאי הפסח מהחמץ, וישלמו לו אחר כך מחיר החמץ [אך יש לדעת שישנם בתי-דין שאינם כותבים כן בשטר (אור לציון ג, ק), ובאופן שכזה אסור לאכול מהחמץ]). וכן הנמנעים מאכילת קטניות בפסח, רשאים לבשלם בשביעי של פסח (הואיל וראויים לאכילה לנוהגים בהם היתר) ולאכולם בשבת (ש"ת יביע אומר ח"ט, נח ח"י לה, א וסי' נה ע"י קסו אות כד). – אבל בשביעי של פסח אסור בשום אופן ליטול מהחמץ (ועובר עליו באיסור, וגם נאסר בהנאה) (ש"ת יחזק דעת ב, סד; קכג), וגם לא יבשל בכלי חמץ מאכלים שאינם חמץ (ספר פסח שחל בשבת י"ד, ז).

פירת העומר

א. חמץ – מצוה לספור ספירת העומר החל ממוצאי יום-טוב ראשון של פסח (ליל ט"ז בניסן) עד ערב חג השבועות. זמן הספירה הוא בלילה, ואם שכח לספור בתחילת הלילה, יכול לספור כל הלילה עד עלות-השחר (ש"ת פ"ט, א). והמדקדים סופרים רק משהגיע זמן צאת-הכוכבים, וכן ראוי לעשות (ש"ת ב, א). קודם הספירה, מברך: "ברוך... אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על ספירת העומר". ומכל מקום אם ספר את העומר בלא ברכה, יצא ידי חובתו, לפי שאין הברכה מעכבת. ומנהגנו לומר: "היום יום אחד לעומר" וכן הלאה (רי"ט) [והאשכנזים אומרים: "בעומר" (דמ"א א)].

ב. נשים – נשים פטורות ממצות ספירת העומר, והאיל ויש לספירה זמן קבוע, וכל מצות עשה שהזמן גרמה נשים פטורות (דמ"ב א), ואם מברכות היו זו ברכה לבטלה. ומכל מקום רשאיות לספור את העומר בלא ברכה (דמ"ב ש"ט; ר"ב) [אבל על פי הקבלה, לא תספורנה כלל, אף בלא ברכה (ש"ת רב פנעלים ח"א, סוד ישרים, י"ב)].

ג. קטנים – מצוה לחנך את הקטנים לספור ספירת העומר בכל יום בברכה. וקטן ששכח לספור איזה לילה בימי הספירה, רשאי להמשיך לספור בברכה משום מצות חינוך [אבל קטן שנעשה בר-מצוה באמצע ימי הספירה, אינו רשאי להמשיך לספור ספירת העומר בברכה, שלא עלו לו ספירותיו בקטנותו, הילכך בכל לילה ולילה יאמר לחזן או לאדם אחר שיתכוין להוציאו בברכה, ואח"כ יספור העומר] (דכ"א).

ד. אכילת קודם חספירח – בימי הספירה, חצי עשה קודם שקיעת החמה, לא יאכל סעודה של פת או עוגה יותר משיעור כביצה (כ-50 גרם), ואפילו התפלל כבר מנחה וערבית, כל עוד לא קיים מצות ספירת העומר. ואם התחיל בסעודה קודם לכן בהיתר, והגיע זמן ספירת העומר, אינו צריך להפסיק מסעודתו לספור העומר, אלא יספור העומר כשיסיים סעודתו. אבל אם התחיל באיסור, כיון שאין טורח כלל להפסיק, פוסק מסעודתו וסופר ספירת העומר (דמ"ב ו"ט; דמ"ב ט"ז; כ"ד וכו'). ומותר לכתחילה לשתות ולטעום פירות וכיוצא בזה לפני ספירת העומר, וכן פת או עוגה מותר עד שיעור כביצה (דמ"ב ר"ה, טז; דמ"ב).

ה. שכח לספור – אם שכח ולא ספר ספירת העומר אפילו רק לילה אחד, אינו יכול יותר לברך על ספירת העומר, אלא יספור בלא ברכה (ש"ת ח). וכל זה אמור דוקא כששכח לספור גם בלילה וגם ביום, אבל אם נזכר ביום (ואפילו בבין-השמשות (דל"ח)), יספור את המנין של אותו היום בלא ברכה (ש"ת ז), ושוב יוכל לספור בלילות שלאחר מכן בברכה (דמ"ב ל"ד).

ובבית-כנסת שמצויים בו אנשים שיתכן שלא ספרו יום אחד, נכון שהחזן יכריז שמכוין בברכתו להוציא ידי חובה מי שהחסיר איזה יום (וכך גם ימנעם מלברך ספק ברכה לבטלה). ומכאן נלמד שמנהג נכון לספור העומר בכל יום בבית-הכנסת בשחרית בלי ברכה, ויועיל לכך שאם איזה אדם שכח לספור העומר בלילה, יספור בשחרית, ואז יוכל להמשיך ולספור בברכה (דל"ח).

ו. ספק – מי שנסתפק אם ספר את העומר בלילה הקודם, או שמסופק אם ספר את המספר הנכון (ובמשך היום לא ספר את המספר הנכון) - יכול לספור מכאן ואילך בברכה (ש"ת ח ודמ"ב ל"ח).

ז. ענין לחבירו – מי ששאל אותו חבירו אחר השקיעה: "כמה היום לעומר?", ישיבנו: "אתמול היה כך וכך". לפי שאם יאמר לו: "היום כך וכך" (אע"פ שלא אמר "לעומר" (דמ"ב כ"א)), לא יוכל לברך אחר כך על ספירת העומר, כיון שכבר ספר והברכה אינה מעכבת. אבל קודם השקיעה יכול לענות בלא שינוי, כיון שאינו זמן הספירה (ש"ת ז). ומכל מקום אם ענה רק את המספר של הלילה, ולא אמר תיבת "היום", יכול לחזור ולספור בברכה (דמ"ב כ; דמ"ב). וכן אם הגיעו בספירה למספר שבועות (משבוע אחד ואילך), והשיב רק מספר הימים בלא שבועות [שאמר "היום שבעה ימים", ולא הוסיף "שהם שבוע אחד"], חוזר וסופר באותו ערב בברכה (דמ"ב כ"ב; דמ"ב).

מנהגי ימי ספירת העומר

א. פטירת תלמידי רבי עקיבא – בימי ספירת העומר ארע שנפטרו עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא (יבמות ס"ב), ולכן נוהגים בימים אלו מנהגי אבילות מסויימים על אבולם, כי אין ראוי להרבות בהם בשמחה (דמ"ב תצ"ג, ב). וראוי להתחזק בימים אלו בענייני בין אדם לחבירו, אשר היא היתה סיבת פטירתם.

ב. נישואין/אירוסין/ריקודים – המנהג בכל תפוצות ישראל שלא לשאת אשה בימי הספירה מפסח ועד ל"ד לעומר (ש"ת תצ"ג, א; דג), והאשכנזים נוהגים לעשות נישואין בל"ג לעומר (דמ"א ש"ס). ומותר לעשות אירוסין הנקראים בזמנינו "תנאים", וימעטו בשמחה, וישירו רק בפה ולא בכלי שיר. אבל ריקודים ומחולות של רשות אסורים. וריקודים מעורבים אסורים לעולם (דמ"ב ג; דמ"ב).

ג. שמיעת שירים – נכון להחמיר בימי הספירה שלא לשמוע שירים המלווים עם כלי נגינה אפילו מטייפ, אבל שירה בפה דרך הודאה לה' בלא כלי נגינה, מותרת. ומכל שכן שמות להשמיע נעימה בתפילה, או בשעה שעוסק בתורה, וכל שכן בשבתות שבתוך ימי הספירה, ואין להחמיר בזה כלל. ובשמחת מצוה כגון ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה בזמנה, סיום מסכת, הכנסת ספר תורה – מותר לשמוע שירי קודש המלווים בכלי נגינה, כיון שהיא שמחת מצוה (דמ"ב).

ד. לבישת בגד חדש – מעיקר הדין מותר לקנות וללבוש בגד חדש שצריך לברך עליו ברכת שהחינו, אך טוב לחוש ממידת חסידות שמיום ראש חודש אייר ואילך ימנע מכן. וכשיש צורך, יש להדר ללבוש הבגד החדש בשבת, ויברך עליו ברכת שהחינו. ובמקום שמחת בר מצוה או ברית מילה, יש להקל בזה בפשיטות (דמ"ב). וכן חתן או כלה האמורים להתחתן (בל"ד לעומר למנהג ספרד, או בל"ג לעומר למנהג אשכנז), מותרים לתפור או לקנות מלבושים חדשים, ואין בזה מנהג להחמיר (דמ"א). – ומותר לברך ברכת שהחינו על פרי חדש (דמ"ב ו"ט; דמ"ב ב).

ה. תספורת – פשט המנהג שלא להסתפר בימי הספירה עד יום ל"ד לעומר בבוקר, ולאחר מכן מותר להסתפר בכל עת שירצה (ש"ת ב) [ולאשכנזים ישנם מנהגים שונים בזה (ע"י דמ"א ש"ס א)]. והנשים אינן בכלל האיסור (דמ"א). והחרדים לדבר ה' נזהרים גם לגבי גילוח הזקן. ויש אנשים שהדבר קשה להם מאוד להמתין כל כך לגילוח הזקן, ולכן נהגו היתר לגלח בראש חודש אייר. ובמקום צורך גדול יש להקל גם בכל ערב שבת [ויעשה שאלת חכם]. ומותר לגזוז צפורניים (דמ"ב).

ניתן להשיג את העלון באתר מאור לפסגה: www.maorlapisga.org

העלון מוקדש לרפואת יעקב בן מלכה, דן בן סעדה, משה נסים בן סעדה, ירדנה בת עליזה, דניז בת ג'ולייט, עדי בת בת-שבע, יפה בת טובה. **להנחות** מ"ש סאלס היקרה, ישראל מאיר בן מניה, מ"ש אשורי, שלמה גוש, יצחק בן מאיה, בן בנימין יהושע בן עדנה, אלון בן אביגיל רבקה, יפעת בת רחל, שלמה עמאר בן סולטנה. **זיווג הזוג** לאורטל בת תמר, יעקב בן מרינה, קרין בת מאיה, יפה בת טובה. **זש"ק** לאפיק בת שולמית. **לעילוי נשמת** חדסה בת בת-שבע, שרה בת פלור, ויקטוריא בת אסטריא, אילן בת שרינה, רות בת רחל, נתנאל שמעון בן ציונה, רימה בת חבובה, אלדד יוסף בן סימנה, שמעון בן נעמי, משה בן חנה, מניה מינדל בת מרים, משה בן מניה, יגאל בן שרה, עמרם בן שמחה, שלמה בן מזל, שושנה בת ישועה, נעמי בת שרה, חיים בן מלכה, אברהם בן שרה, סימי בת ימנה, משולם בן צבי, שלום בן סוליקה, ר' שמעון בן איז'ה, סעדיה בת רחל, דוד בן אסתר, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אונישה, ששון בן שרה, חיים חי מנחם בן בלנש, דוד בן דורית, יצחק בן רחנה, חרב חיים בן סעדה, מרדכי בן סולטנה, ג'רייה בת עסילה, יצחק חיים בן מרסדס, מזל בת גוהר הזבדה, רפאל חיים בן חביבה, אברהם בן פרחח, ישועה בן רחל, מסעודה בת תמי, דניאל בן סעדה, מלקום מרדכי בן יצחק סנדר, דניאל נתן בן רפאל, רפאל בן שמחה, דוד מאיר בן סעדה, מרים בת גרסיה, דניאל בן ריאחן.

הלכות עירוב תבשילין לשביעי של פסח

ז. רב העיר – מצוה על הרב הגדול שבעיר או רב השכונה, לערב על בני עירו או שכונתו. ומכל מקום, לכתחילה חייב כל אדם לעשות עירוב תבשילין בעצמו, ולא יסמוך על העירוב של הרב, ורק אם שכח או נאנס ולא עירב יכול לסמוך על כך (ש"ע, ז).

ה. שמירת העירוב – ראוי לעטוף את העירוב ולהניחו במקור כדי שלא יבואו בטעות לאוכלו קודם שיבשלו או יאפו ביום טוב לצורך שבת (נ"י ש"ע טו ו"ז ו"ח). אבל בדיעבד שנאכל, יכול לסמוך על העירוב של רב העיר (נ"י ש"ע, ז; רצ"ב).

ט. שכח להניח עירוב – מי ששכח להניח עירוב תבשילין, ונזכר בכך בבואו לבית-הכנסת סמוך לשקיעה להתפלל תפילת מנחה, ואין לו שהות ללכת לביתו להניח העירוב ולחזור להתפלל מנחה, יכול לסמוך על דברי המתירים שיכול לעשות העירוב בהיותו בבית-הכנסת, דהיינו, שיחשוב על איזה תבשיל שבביתו, ויאמר: "בזה העירוב יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהדליק את הנר", אך בכל אופן לא יברך "על מצות עירוב" (ועל צד היותר טוב, יתנה ויאמר: "ואם לא יועיל עירובי על פי הדין, אני סומך על העירוב של הרב") (רע"ו).

י. הקדמת הבישולים – גם כאשר הניח עירוב תבשילין, יש להשתדל לכתחילה להקדים לבשל ביום-טוב בשעה מוקדמת את צרכי השבת, ויסיימם בעוד היום גדול, כך שאילו יזדמנו לו אורחים ביום-טוב יוכל להגיש התבשילים לפנייהם לאכילה. ומכל מקום אם התעכב מחמת איזה אונס, רשאי להמשיך לבשל ביום-טוב עד סמוך לשקיעת החמה (מ"ב, ג) [והחמין שמטמין ביום-טוב לשבת יהיה מבושל לפחות שליש בישול מבעוד יום (מ"ב שם)].

יא. אכילת העירוב – המנהג לאכול את העירוב תבשילין בשבת. במצה ישתמש ללחם משנה בליל שבת ובשבת בבוקר, ובסעודה שלישית יבצע אותה ויאכלנה (מ"ב, טח ו"א). ואת התבשיל יכול לאכול כבר בליל שבת (ש"ע כ"ט פ"ב הערה לה).

יב. נשים/אורחים – אשה שאין לה בעל, אם יודעת, מחוייבת לעשות עירוב תבשילין בעצמה, ואסור לה לסמוך על העירוב של רב העיר (מ"א, י"א; קיצושים ק"ב, ו). – וזוג שמתארחים בחג אצל הוריהם וסועדים אצלם, אינם צריכים לערב, ויכולים להדליק נרות שבת בחדר המיוחד להם, וסומכים על העירוב של הוריהם (רע"ו ורע"ח).

יג. עירוב למי שאינו יודע – יכול אדם לערב עירוב תבשילין לשכנו שאינו יודע לעשות זאת, ויאמר איתו את הברכה מילה במילה, ואחר כך יאמר: "בזה העירוב יהיה מותר לבעל/ת הבית הזה לאפות ולבשל ולהדליק הנר" וכו'. ומצוה לעשות כן כדי לזכות את הרבים, וכך היה מנהג קדום בירושלים, שגדולי הרבנים היו שולחים תלמידי חכמים מבית לבית לזכות את אלו שאינם בקיאים שיעשו להם עירובי תבשילין (ב"מ ש"א ס"ט פ"ג, ז; רצ"ט).

יד. חכנת שאר צרכים מיום-טוב לשבת – כשהאדם הניח עירוב תבשילין, ואמר: "בזה העירוב יהיה מותר לנו וכו' ולעשות כל צרכינו מיום-טוב לשבת", אזי מותר להדיח הכלים, לערוך השולחן ולהציע המטות מיום-טוב לשבת, וכן לגלול הספר תורה לצורך הקריאה בשבת וכדומה (מ"ב ש"ב, יז; ש"ב).

א. השנה חל יום-טוב שביעי של פסח ביום שישי (כ"א ניסן), ומיד בצאת החג נכנסת שבת. חכמינו ז"ל אסרו לבשל או לאפות ביום-טוב לצורך שבת, והתירו לעשות כן רק על ידי הנחת "עירוב תבשילין" (שולחן ערוך סימן תקכ"א, א). דהיינו, שהאדם יניח מצה ותבשיל מערב יום-טוב (ביום חמישי) לכבוד שבת, כדי שיהיה ניכר שהוא אינו מתחיל ביום-טוב בבישול ובאפיה לצורך שבת, אלא רק גומר את ההכנות של שבת שכבר התחיל לעשותן מערב יום-טוב (רמ"א שם) (ואם הניח תבשיל בלבד, מותר לו לבשל לכתחילה, ובדיעבד אף לאפות ביום-טוב לצורך השבת (מ"ב, ו). ואם הניח מצה בלבד, יש להתיר לו אפיה בלבד (רע"ו)).

★ הדבר ברור שהעירוב תבשילין אינו מתיר חילול יום-טוב, אלא רק את ההכנה מיום-טוב לשבת, והמלאכות צריכות להעשות באופן המותר ביום-טוב.

ב. שיעור התבשיל והמצה – שיעור התבשיל שמניח לצורך העירוב הוא כזית (27 גרם) ומעלה (ש"ע, ג, ו), ומהמצה טוב החמיר להניח שיעור כביצה (54 גרם) (רמ"א, ג), ועדיף יותר שתהיה מצה שלימה כדי שיוכל להשתמש בה ללחם משנה בשבת (מ"ב, י"א ו"ח) (כדלהלן בסעיף יב).

ג. איזה תבשיל – התבשיל של העירוב יכול להיות מבושל או צלוי או כבוש (ש"ע, ה), ובלבד שיהיה דבר שראוי ללפת ולאכול עימו את המצה (ש"ע, ז). ורבים נוהגים להניח לשם עירוב תבשילין פיתה וביצה מבושלת [ויש להקפיד לקחת ביצה גדולה שיש בה שיעור כנ"ל, וכן שלא לקלפה כדי שלא יעבור עליה הלילה (נדה יז רע"א)]. וטוב להדר לקחת מצה שלימה ותבשיל חשוב, כגון בשר או דגים (מ"ב, ח ו"א), בפרט בזמן הזה שיש מקררים חשמליים (רפ"א).

ד. זמן הנחת העירוב – זמן הנחת העירוב הוא החל מליל ערב יום-טוב (דהיינו מיום רביעי בלילה, אך לא לפני כן), עד סמוך לשקיעת החמה למחרת (רפ"א) (ובדיעבד, רשאי להניחו אפילו בתוך זמן בין-השמשות (רמ"א, א) ומבדק עליו (רפ"א)).

ה. ברכת ונוסח העירוב – בשעה שמניח את העירוב בערב יום-טוב, מחזיקו בידו, ומברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על מצות עירוב". – ולאחר מכן, יאמר נוסח זה בשפה המובנת לו: "בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום-טוב לשבת" (הברכה והנוסח מופיעים במחזור. והנוסח בארמית הוא: "בדין עירובא יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאדלוקי שרגא ולמיעבד כל צרכנא מיום-טוב לשבת" (ש"ע ורמ"א, ב). – ואם יחד העירוב, אך שכח לברך ולומר הנוסח הנ"ל, בדיעבד אינו מעכב (מ"ב, לו). – ונכון שהאשה תשמע את הברכה מפי בעלה ותענה "אמן", וכן תשמע את הנוסח הנ"ל, כי עיקר העירוב נעשה עבורה שהיא עוסקת בצרכי הבית בבישול וכו' (ובדיעבד אין זה מעכב) (רפ"א).

ו. חכין כל צרכי שבת – מי שהכין מערב יום-טוב את כל צרכי שבת, מעיקר הדין אינו צריך לעשות עירוב תבשילין בשביל הדלקת הנרות מיום-טוב לשבת, אך מכל מקום לכתחילה טוב שיניח עירוב תבשילין בלא ברכה, ויאמר: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להדליק הנר מיום-טוב לשבת" (נ"י ש"ע, יט; רע"ח). ואם מרתיחים מים להוסיפם למיחם לכבוד שבת, יש לעשות עירוב תבשילין בברכה.